

Recensies

PERSONEN

Figuren en figuraties. Acht opstellen aangeboden aan J.C. Boogman (Historische studies uitgegeven vanwege het Instituut voor geschiedenis der RU te Utrecht, XXXVII; Groningen: Wolters-Noordhoff, 1979, vii + 222 blz., f35,—, ISBN 90 0139 023 4).

Reeds in 1977 was deze bundel Boogman aangeboden bij gelegenheid van diens zestigste verjaardag, toen echter nog in machineschrift. De bijdragen tot een verdiende hulde, door de medewerkers van Boogmans afdeling (algemene en vaderlandse geschiedenis van de nieuwere tijd aan de RU te Utrecht), zijn nu samengebracht in dit onder de rake titel verschenen geschrift. Uiterlijk mist het boek uitbundigheid, bescheiden van omvang als het is. Een zweem van melancholie bewerkt de omslagtekening van Savary's winterlandschap. Er is ook de overweging dat de bewerkte thema's zeker de belangstelling van Boogman hebben maar geen van de auteurs in hun opstellen diens niveau halen. Van enigen van hen mogen wij het wellicht in de toekomst verwachten.

Heel ver komt N.C.F. van Sas in zijn bijdrage getiteld 'Een Amsterdamse realist: Willem Frederik Röell 1767-1835'. Hij beschrijft fraai afgewogen leven en werken van de Amsterdamse staatsman in overgangstijd. Het is het meest omvangrijke stuk en de kwaliteit ervan rechtvaardigt dit. Eraan vooraf gaat van W.W. Mijnhardt, 'De Nederlandse Verlichting: een terreinverkenning', door de auteur terecht als een impressionistisch overzicht aangeduid. Het vormt een inleiding tot het grote project rondom de Nederlandse wetenschappelijke genootschappen in de achttiende eeuw, dat het Utrechtse instituut voor geschiedenis in voorbereiding heeft. De aard van dit opstel brengt mee dat er vele treffende opmerkingen in staan maar de echte bezonkenheid nog ontbreekt. Typisch van een Utrechts historicus is dat Van Dillen in zijn beschouwingen ontbreekt. Ik heb voorts altijd gemeend dat de patriotten niet alleen verspreiding van kennis hét middel achtten om de achteruitgang in het tegendeel te doen verkeren, doch juist verspreiding van kennis en deugd (vgl. 20). Beknopt is vervolgens E.J. van Himsbergen in 'Grondwettige Herstelling' over het gelijknamige patriotse geschrift van 1784-1786. Hij zet zich hierin af tegen de opvattingen van De Wit, Schama en Kossmann en accentueert op aantrekkelijke wijze het revolutionaire karakter van Grondwettige Herstelling. De bijdrage van R. de Ruig over 'Wilhelm Heinrich Wackenroder: het alledaagse leven en de kunst' werpt licht op het korte leven van deze vertegenwoordiger van de Frühromantik (1773-1798). Tot een evenwichtige synthese van dit gebroken leven en de verkondigde denkbeelden komt de schrijver helaas (nog) niet. Het blijft te veel weergave.

Na het opstel van Van Sas, dat de intellectuele kern van deze bundel vormt, betreden we met J.H. von Santen, 'De Amstelsociëteit: liberale organisatie in Nederland in de jaren 1846-1851'. Het handelt over de vroege poging tot landelijke organisatie der Nederlandse liberalen en biedt een boeiend beeld van de geringe graad van ontwikkeling van het politieke leven in Nederland in die tijd. Weinig meer dan een notitie is wat L. Blok schrijft in 'Rond de kieswet van 1850: gedane zaken namen geen keer'. Daarom doet wat achter de

dubbele punt staat - deze dubbele punt in zes van de acht bijdragen, werkt eentonig - ietwat futiel aan, vooral indien men de waarde van deze notitie als bouwsteen in aanmerking neemt. De publikatie van enig bronnenmateriaal inclusief inleiding vormt de bijdrage van G.J. Hooykaas, 'Het reglement van de Raad van Ministers van 1850: beschouwingen en bescheiden over 'Thorbecke's eigenlijke revolutie'. De auteur weerlegt hiermee nogal omstandig dat 'Thorbecke's eigenlijke revolutie' in de opvatting van Alberts niet heeft bestaan. Dit valt niet als schokkend te kenschetsen. Noch schokkend, noch verrassend is ten slotte eveneens het laatste artikel van de hand van C.B. Wels, 'Van Karnebeeks breuk met de traditie', dat een met wijsheid getekend portret van de bekende minister van buitenlandse zaken bevat, waarbij veel steun werd ondervonden van Schuurisma's proefschrift.

Stellig is dit een geslaagde bundel. Toch bekruipt je na lezing het gevoel dat de tevredenheid erover je niet tevreden zou moeten stellen. Hopelijk doet dit de Utrechtse auteurs ook niet en vervullen zij de beloften die in een aantal bijdragen aanwezig zijn, Boogman ter ere.

Joh. de Vries

Ph.H. Breuker, M. Zeeman, ed., *Freonen om ds. J.J. Kalma hinne. Studzjes, meast oer Fryslan, foar syn fifensantichste jierdei* (Leeuwarden: De Tille, 1982, 357 blz., f75,—, ISBN 90 6553 007 x).

Ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag is in 1982 een fraai gebonden feestbundel voor ds. J.J. Kalma verschenen. Het werk van Kalma dat zich concentreert op diverse aspecten van de geschiedenis van Friesland, klinkt in deze tweetalige bundel door, aangezien de redactie auteurs heeft aangezocht, wier interesse zich uitstrekt over één of meerdere terreinen die in de sfeer van Kalma's publikaties liggen. Een en ander resulteerde in een kloeke bundel met 25 bijdragen, verdeeld over vijf thematische velden, te weten taal en literatuur (6), kerk (8), maatschappij (4), staat en bestuur (2) en, tenslotte, wetenschap en Franeker hogeschool (5). Zo veelzijdig als het oeuvre van Kalma is, zo veelzijdig zijn ook de artikelen in deze erebundel.

Het onderdeel gewijd aan de kerkgeschiedenis wordt geopend met een artikel van W. Bergsma over de uit de omgeving van Sneek afkomstige en in Worms overleden Agge of Aggaeus van Albada (83-99). De auteur preludeert met dit artikel op zijn boek *Aggaeus van Albada (ca. 1525-1587) Schwencckfeldiaan, staatsman en strijder voor verdraagzaamheid*, waarop hij in april 1983 aan de Rijksuniversiteit van Groningen is gepromoveerd.

D. Kooistra heeft met zijn 'Buitenkerkelijkheid en orthodoxie' (116-124) een stimulerende bijdrage geschreven over de opvatting dat de uittocht van de orthodoxie (afscheiding en doleantie) uit de hervormde kerk heeft bijgedragen tot verzwakking en ontbinding van de volkskerk, waardoor de buitenkerkelijkheid in Friesland al in een vroeg stadium een herkenbaar fenomeen werd. Deze opvatting is ondermeer verwoord door Staverman, in zijn studie *Buitenkerkelijkheid in Friesland* (Assen, 1954). Aan de hand van de volkstellingscijfers van 1889 en 1899 concludeert Kooistra dat twijfel over de juistheid van deze stelling, althans voor het laatste decennium van de negentiende eeuw, gerechtvaardigd is.

Verder komt het mij voor dat nog een aantal kerkhistorische bijdragen van breder belang is. Zo behandelt Oebele Vries een laat-middeleeuws onderwerp, te weten de totstandkoming van een vrijleen, dat is een prebende, waaraan geen zielzorg verbonden was (133-139). S. ten Hoeve geeft een voorbeeld van de invloed van de grotendeels absenteïstische